

Advies betreffende de natuurwaarde in de omgeving van het wegtracé van de R11 te Mortsel en Wilrijk

Nummer:	INBO.A.2011.108
Datum advisering:	10 oktober 2011
Auteur	Desiré Paelinckx
Contact:	Lon Lommaert (lon.lommaert@inbo.be)
Kenmerk aanvraag:	e-mail op datum van 9 september 2011
Geadresseerde:	Provinciebestuur Antwerpen T.a.v. Hans Ides Kabinetschef gouverneur Berx Koningin Elisabethlei 22 2018 Antwerpen hans.ides@admin.provant.be

AANLEIDING

In uitvoering van het Masterplan 2020 Antwerpen wordt voor de R11 een streefbeeld opgemaakt. De streefbeeldstudie voor de herinrichting van deze gewestweg betracht een landschappelijke integratie en een inpassing in de ruimtelijke omgeving. Eventueel aanwezige natuurwaarden kunnen hierbij van belang zijn.

VRAAGSTELLING

Zijn er actueel belangrijke natuurwaarden aanwezig op of in de omgeving van het her in te richten tracé van de R11.

TOELICHTING

De natuurwaarden hangen enerzijds samen met de aanwezige begroeiing en soorten, anderzijds met de eventuele rol die een gebied vervult t.a.v. zijn omgeving. Niet alleen de actuele toestand, maar ook de ecologische potenties (ontwikkelingsmogelijkheden) kunnen belangrijk zijn.

Dit advies beperkt zich de raadpleging en bespreking van bestaande datalagen en databanken die op het INBO aanwezig zijn. Er werd geen aanvullend terreinwerk noch diepgaand literatuuronderzoek verricht.

1. Flora en vegetatie

De begroeiing kan afgeleid worden van de biologische waarderingskaart (BWK) (De Saeger *et al*, 2010)

De BWK is de cartografische weergave van een gebiedsdekkende inventaris van het biologisch milieu en het bodemgebruik in Vlaanderen. Meer info hierover is te vinden in Vriens *et al*, 2011.

Figuur 1 toont een uittreksel van de BWK ter hoogte van het te onderzoeken tracé.

De veldgegevens voor het betreffende tracé dateren uit het najaar van 2001. Hoewel dit dus al oudere gegevens betreft, bevestigt een oppervlakkige controle met een recente orthofoto dat de situatie niet ingrijpend gewijzigd is. Dit dient evenwel gecontroleerd.

Zoals uit figuur 1 blijkt, bestaat het overgrote deel van het R11 tracé uit aanplanten en/of spontane opslag van overwegend inheemse pionierboom- en -struiksoorten, met name berk, esdoorn en in mindere mate vlier en wilg. Op één plek betreft het een aanplant van de exoot robinia, een soort die ook op andere plaatsen de inheemse soorten vergezelt. Hoewel het een voormalige spoorwegbedding betreft is dit niet afzonderlijk geduid in de kartering. Op te merken is dat in deze situatie het verschil tussen spontane opslag en aanplant niet duidelijk vast te stellen is en dat te verwachten is dat het over een combinatie van beide gaat. Plaatselijk is het aanwezige bos open en heeft de vegetatie min of meer het aspect van een verruigd grasland.

Zulke begroeiingen krijgen per definitie de aanduiding 'biologisch waardevol' (Vriens *et al*, 2011). Het is dus duidelijk dat er op het tracé van die oude spoorwegbedding natuurwaarde aanwezig is. Deze bestaat actueel overwegend uit jong bos. Mits het verwijderen van de aanwezige exoten en verdere spontane evolutie kan hieruit op termijn een biologisch zeer waardevol inheems bos ontstaan.

Deze BWK-kartering wordt bevestigd bij het raadplegen van de databank met de verspreidingsgegevens van planten in Vlaanderen (FloWer). In deze databank zijn actuele en historische verspreidingsgegevens geregistreerd op hokniveau. (IFBL-kilometerhokken). De lijst bevat een heel aantal pioniersoorten, ruderaal soorten en soorten van jonge ruderaal bossen. De databank vermeldt voor de relevante hokken enkele oudere (> 20 jaar) waarnemingen van meer zeldzame soorten maar naar alle

waarschijnlijkheid situeren deze niet gelokaliseerde waarnemingen zich ter hoogte van het fort V.

2. Fauna

De aanwezige begroeiingen zijn belangrijk voor faunasoorten en kunnen zeldzaamheden bevatten. Hiervoor werden de verschillende faunadatabanken, die op het INBO beschikbaar zijn, geraadpleegd.

Hierbij dient opgemerkt dat het ontbreken van (speciale) waarnemingen het gevolg kan zijn van kennislacunes (geen inventarisaties of gegevens die niet tot in de databanken geraakt zijn). Bijgevolg kan op dit vlak geen eenduidige uitspraak gedaan worden naar het **niet** voorkomen van soorten. Het bevragen van lokale natuurwerkgroepen kan hier meer zekerheid bieden.

Gezien de ligging in stedelijke omgeving en het pionierboskarakter is te verwachten dat de aanwezige flora en fauna bestaat uit meer algemene soorten. De afwisseling van gesloten en open zones en de verschillen in bosstructuur kunnen wel een diverse fauna en flora herbergen. Dit blijkt bv. uit de meer oostelijk gelegen delen van de oude spoorwegberm, waar biologisch zeer waardevolle begroeiingen aanwezig zijn (figuur 2).

De **dagvlinder**databank is raadpleegbaar ¹. De informatie uit deze databank komt overeen met wat er in het boek 'Dagvlinders in Vlaanderen' (Maes et al. 1999) verschenen is. Er zijn enkel algemene soorten, die als 'momenteel niet bedreigd' op de rode lijst dagvlinders (Maes et al., 2010) staan, aangetroffen.

In de **broedvogel**atlas (Vermeersch et al, 2004) werden enkel de meer algemene tuinsoorten vermeld. Bijzondere broedvogels (Vermeersch et al. 2009) werden niet aangetroffen.

In de gegevensdatabank van HYL (**amfibieën** en **reptielen**) werden geen gegevens gevonden.

Bij de **zoogdier**gegevens hebben de vleermuizen een bijzondere betekenis. Deze groep is van belang omdat ze van een Europese bescherming genieten in het kader van de habitatrichtlijn. In uitvoering van deze habitatrichtlijn heeft Vlaanderen het nabijgelegen Fort V aangeduid: (code BE2100045-21: Historische fortengordels rond Antwerpen als vleermuishabitats, deelgebied fort V). Uit figuur 2 blijkt dat het R11 tracé als biologisch waardevol lint, een ecologische verbindingfunctie kan hebben tussen fort 5 en de natuurwaarden in een ruime omgeving. Het vormt alleszins een natuurrijke corridor tussen de forten 4 en 5 te Mortsel en Edegem. Van vleermuizen is geweten dat ze in sterk antropogeen landschap intensief gebruik maken van bepaalde corridors om van en naar hun foerageerplaatsen te vliegen (Battersby, 2010; Russ et al, 2002; Verboom et al. 1997). Zowel Fort IV als Fort V fungeren als winter- en zomerverblijf voor een aantal soorten.

Ook zwermgedrag, een belangrijk sociaal fenomeen bij vleermuizen vindt geregeld plaats bij de winterverblijfplaatsen. (Parsons et al. 2003). Bij dit zwermgedrag betreft het niet enkel de lokaal aanwezige individuen maar zijn ook andere individuen aanwezig. Het zwermgedrag geeft aanleiding tot paren en is dus van groot belang bij de verspreiding van genetisch materiaal. (Parsons et al, 2003). Mogelijk zwermgedrag is nog niet onderzocht aan Fort IV en V (kennislacune).

Tabel 1 geeft een overzicht van de aanwezigheid van soorten en hun betekenis als winterverblijfplaats.

---

¹ http://www.inbo.be/content/page.asp?pid=FAU_INS_VL_verspreiding

Tabel 1: Aanwezigheid van vleermuizen in Fort IV en V tijdens de winter 2010-2011.

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Bijlage III/IV	Voorkomen in Fort V	Voorkomen in Fort IV
Baard/Brandt's vleermuis	<i>Myotis brandtii</i>	IV	X	X
Franjestaart	<i>Myotis nattereri</i>	IV	X	X
Gewone/grijze Grootoorvleermuis	<i>Plecotus auritus/P. austriacus</i>	IV	X	X
Watervleermuis	<i>Myotis daubentonii</i>	IV	X	X
Gewone/ruige dwergvleermuis	<i>Pipistrellus pipistrellus/P. nathusii</i>	IV		X
Ingekorven vleermuis	<i>Myotis emarginatus</i>	III	X	

Om te beoordelen of de ecologische betekenis van het tracé inderdaad belangrijk is, en zo ja voor welke soorten, in welke periode en voor welke functie, is verder onderzoek noodzakelijk (belangrijke kennislacune).

Overige waarnemingen van zoogdieren hebben betrekking op algemene soorten (egel, konijn en bruine rat).

3. Toekomstperspectieven

Bij een realisatie van het R11 tracé via een 'cut and cover' werkmethode zullen de aanwezige waarden alleszins tijdelijk verdwijnen. Gezien het een pionierbos-situatie met open ruige plekken betreft, is het niet uitgesloten dat bij een herinrichting na de werken, waarbij er voldoende ruimte is voor natuurherstel en spontane processen, herstel van de huidig aanwezige natuurwaarden mogelijk is. Dit hangt evenwel sterk af van de modaliteiten tijdens en na de uitvoer van de werken.

Zo is herkolonisatie van het toekomstige terrein voor minder mobiele soorten sterk afhankelijk van het al dan niet voorzien van een open natuurlijke verbinding met terreinen waar deze soorten nog aanwezig zijn.

Voor vleermuizen bestaat weinig onderzoek naar de gevolgen van het tijdelijk afwezig zijn van een (foerageer/verbinding/aanvlieg..) route. De meeste soorten kunnen zich snel aanpassen aan een gewijzigde situatie wanneer alternatieve routes aanwezig zijn. (pers. mededeling Ralf Gyselink, INBO).

Mogelijk zijn er ecologische relaties met de nabijgelegen natuurwaarden in Klein-Zwitserland en in het kasteelpark Cantecroy. (kennislacune)

Het oplossen van vermelde kennislacunes is nodig om uit te maken of de natuurwaarden van het tracé een eerder lokale ecologische rol vervullen, dan wel een min of meer belangrijke bijdrage leveren aan de biodiversiteit op een ruimer schaalniveau.

Een milieueffectrapportage is het geëigende instrument om deze kennislacunes weg te werken en antwoord te bieden aan bovenvermelde en aanvullende vraagstellingen. Aan te bevelen is dit reeds vroeg in de planningsfase te onderzoeken (plan-mer).

CONCLUSIE

Uit de toelichting blijkt dat er natuurwaarden aanwezig zijn. De biologische waarderingskaart geeft immers voor grote delen van het tracé 'biologisch waardevol'. Bij de fauna verdient de mogelijke betekenis voor vleermuizen de nodige aandacht. Voor het bepalen van de reikwijdte van deze natuurwaarden dienen een aantal kennislacunes opgelost te worden .

REFERENTIES

Battersby J. (comp), 2010: Guidelines for Surveillance and Monitoring of European Bats, EUROBATS - artikel 'Surveillance methods' p 21-40, nr 3.8, *Publication Series No. 5*, UNEP/EUROBATS Secretariat, Bonn, Germany, 95 p.

De Saeger S., Ameeuw G., Berten B., Bosch H., Brichau I., De Knijf G., Demolder H., Erens G., Guelinckx R., Oosterlynck P., Rombouts K., Scheldeman K., T'jollyn F., Van Hove M., Van Ormelingen J., Vriens L., Zwaenepoel A., Van Dam G., Verheirstraeten M., Wils C. & Paelinckx D. (2010). Biologische Waarderingskaart versie 2.2. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2010 (36). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

Maes D. & Van Dyck H., 1999, *Dagvlinders in Vlaanderen. Ecologie, verspreiding en behoud*. Brussel.

Parsons, K.N., Jones, G. & Greenaway, F. 2003. Swarming activity of temperate zone microchiropteran bats: effects of season, time of night and weather conditions. *Journal of Zoology*, 261, 257-264.

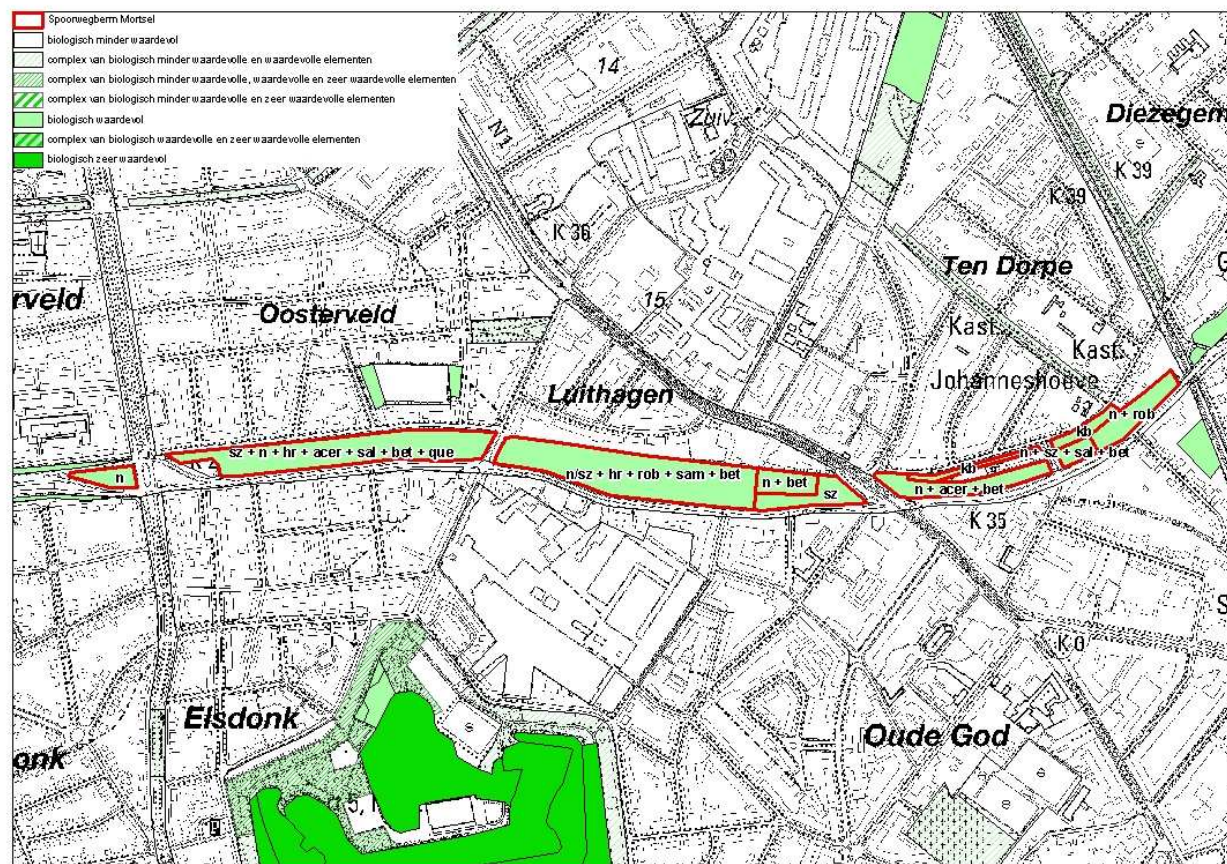
Russ, J.M. & Montgomery, W.I. 2002. Habitat associations of bats in Northern Ireland: implications for conservation. *Biological Conservation*, 108, 49-58.

Verboom, B. & Huitema, H. 1997. The importance of linear landscape elements for the pipistrelle *Pipistrellus pipistrellus* and the serotine bat *Eptesicus serotinus*. *Landscape Ecology*, 12, 117-125.

Vermeersch, G., Anselin A., Devos K., Herremans M., Gabriëls J., & van Der Krieken B., 2004, *Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002 Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud* 23, Brussel 496 p.

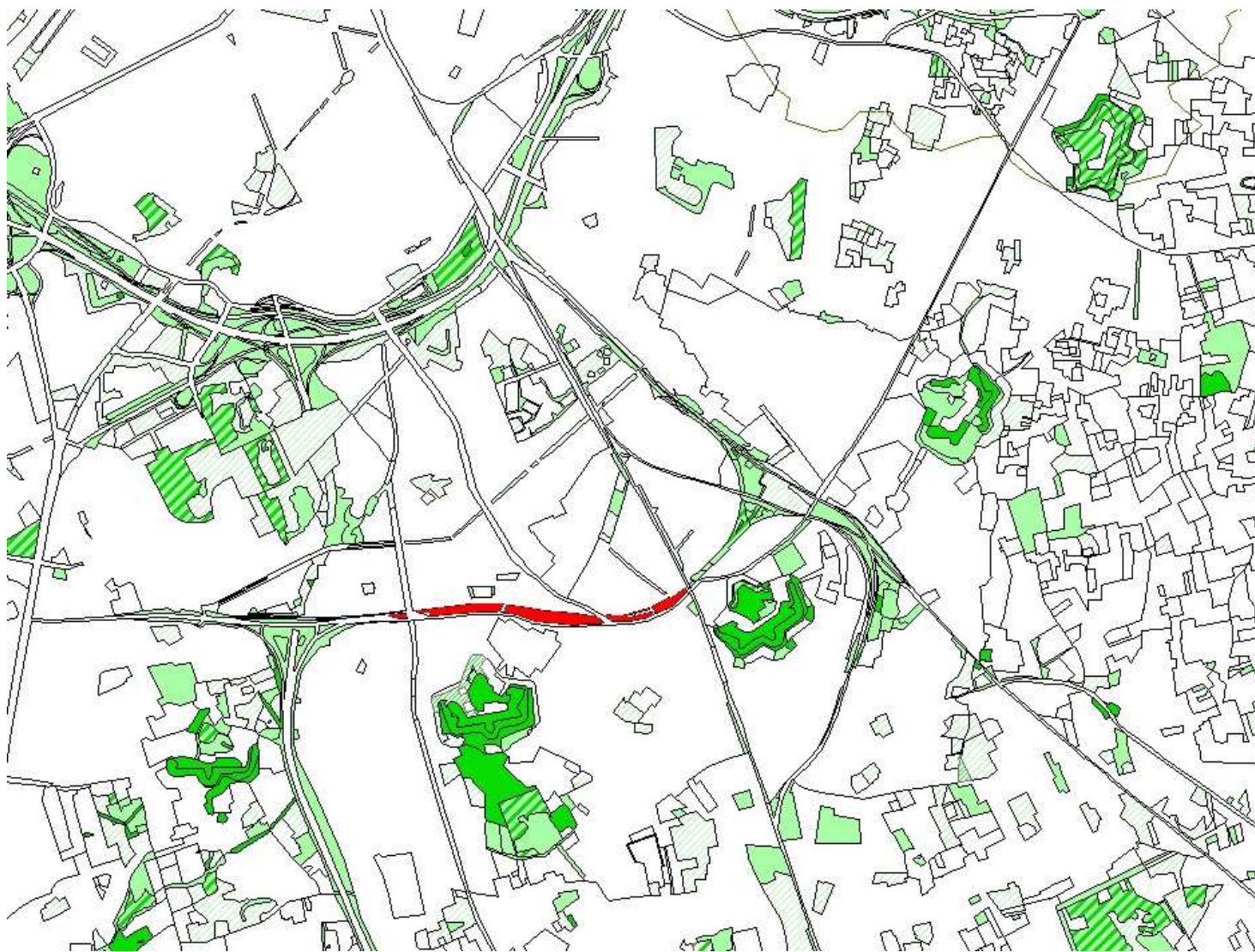
Vermeersch G., Anselin A. & Devos K., 2006, *Bijzondere broedvogels in Vlaanderen in de periode 1994- 2005 Populatie-trends en status van zeldzame, kolonievormende en exotische broedvogels in Vlaanderen. Mededeling INBO.M.2006.2 van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek*, Brussel

Vriens L., Bosch H., De Knijf G., De Saeger S., Guelinckx R., Oosterlynck P., Van Hove M. & Paelinckx D. 2011. *De Biologische Waarderingskaart. Biotopen en hun verspreiding in Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Mededelingen van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek. INBO.M.2011.1*, Brussel.

	Benaming
n	loofhoutaanplant
sz	opslag van allerlei aard
hr	verruigd grasland
kb	bomenrij
acer	esdoorn (<i>Acer sp.</i>)
bet	berk (<i>Betula sp.</i>)
que	zomereik (<i>Quercus robur</i>)
rob	robinia (<i>Robinia pseudoacacia</i>)
sal	wilg (<i>Salix sp.</i>)
sam	vlier (<i>Sambucus sp.</i>)

Figuur 1. Uittreksel van de biologische waarderingskaart nabij het tracé van de R11 te Wilrijk en Mortsel (<http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/bwk/>; De Saeger *et al.* 2010).

Figuur 2. Het R11 tracé (in het rood) in een ruimere context (uittreksel van de biologische waarderingkaart; legende zie figuur 1)